

Mordvan sijasynekretismistä

1. Mordva kuuluu kieliin, joissa nomineilla on erikseen indefiniittinen ja definiittinen taivutus. Mordvan kielioppien esityksistä saa helposti sellaisen kuvan, että indefiniittisen tai definiittisen muodon valinta perustuu yksinkertaisesti referentin epämääräisyyteen tai määräisyyteen. Tämä johtuu siitä, että sijojen funktioiden käsittelyssä ei useinkaan kiinnitetä huomiota siihen, mitkä funktiot kuuluvat nimenomaan sijan indefiniitti-, mitkä definiittimuodoille (ks. esim. Cygankin 1980, 159—178).

Indefiniittisillä ja definiittisillä sijoilla on kuitenkin usein myös funktioeroja. Erityisesti tämä pätee paikallissijoihin. Sitä paitsi definiittisiä muotoja on tavallaan kaksi sarjaa; tavanomaisten synteettisten muotojen ohella on käytössä vielä *ez*-postpositioivartaloiset, analyttiset paikallissijat, jotka ovat aina luonteeltaan definiittisiä. Mutta myöskään synteettiset ja analyttiset definiittisijat eivät funktionaalisesti vastaa täysin toisiaan.

Koska analyttiset sijat ovat muodoltaan postpositiorakenteita, ei niitä nykyisissä mordvan kieliopeissa esitetä substantiivien sijamuotoina, vaan vasta postpositioita käsittelevässä luvussa. Toisaalta ne kuitenkin mainitaan mm. persoonapronominien taivutuksen yhteydessä muotoina, joita käytetään näiden pronomien paikallissijamuotojen asemesta. Joka tapauksessa analyttisten sijojen käytön kuvaus jää nykykieli-opeissa hyvin pirstaleiseksi ja ylimalkaiseksi (ks. esim. Cygankin 1980, 381—382, 322, 255—258). Seuraavissa taulukoissa on pyritty esittämään eri paikallissijojen funktionaaliset vastaavuudet.

Ersämordvan paikallissijajärjestelmä

	Indefiniittinen	Definiittinen	
		Synteettinen	Analyttinen
Inessiivi	-so	-sońt'	(-ńt' +) ejse
Ablatiivi	-do	-dońt'	{ (-ńt' +) ejste [(-ńt' +) ejš]
Elatiivi	-sto	-stońt'	
Illatiivi	-s	{ -ńt' eń -gańt'	—
Latiivi	-v		—
Datiivi	-ńeń		—
Prolatiivi	-ga		(-ńt' +) ezga

Mokšamordvan paikallissijajärjestelmä

	Indefiniittinen		Definiittinen
			Synteettinen Analyyttinen
Inessiivi	-sa	—	(-t' +) esa
Ablatiivi	-da	—	{ (-t' +) ezda
Elatiivi	-sta	—	{ (-t' +) es]
Illatiivi	-s	{	—
Latiivi	-u	{	—
Datiivi	-nd'i	{ -t'i	—
Prolatiivi	-ga	—	(-t' +) ezga

Definiittisellä synteettisellä datiivilla on siis niin ersässä kuin mokšassa substantiivien yksikkötaivutuksessa indefiniittisen illatiivin, latii-
vin ja datii-
vin funktiot; siihen että ersän monikkötaivutus tuntee myös
definiittisen synteettisen illatiivin, ei tässä yhteydessä ole mahdollista ei-
kä tarkoituksenmukaistakaan puuttua. Indefiniittisen lokaalisen tulosi-
jan korvautuminen definiittitaivutuksessa datiivilla on vanhastaan tuttu
asia (ks. esim. Paasonen 1909, 01—02). Ja vaikkei sitä otetakaan esim.
nykymordvan kieliopissa huomioon sijojen funktioita käsiteltäessä, se
käy ilmi myöhemmin definiittitaivutuksen päätetaulukosta, jonka mu-
kaan määräinen yksikön illatiivi on identtinen määräisen datii-
vin kanssa (Cygankin 1980, 220).

Lukuun ottamatta datii-
via mokša tuntee siis vain analyyttiset defi-
niittimuodot. Toisaalta tässä murteessa käytetään indefiniittisiä paik-
lissijamuotoja usein silloinkin, kun viitataan määräiseen lokaliteettiin.
Niin ersän kuin mokšan taulukossani on analyyttinen illatiivi hakasul-
keissa siksi, että se on substantiivien taivutuksessa erittäin marginaali-
sessa käytössä.

Analyyttisten erosi-
jojen suhteen tilanne on varsin erikoinen: ersässä
käytetään pelkästään elatiivimuotoista *ejste*-rakennetta, mokšassa taas
vain ablatiivimuotoista *ezda*-rakennetta. Molempien murteiden erosi-
joilla on kuitenkin niin indefiniittisen taivutuksen ablatiivin kuin elati-
vin funktiot. Tämä tosiasia on mainittu nykymordvan kieliopissa, mutta
jokseenkin huomaamattomasti. Eräässä postpositioiden luettelossa on
näet todettu *ez*-postposition erosi-
jumuotona ersästä *ejste*, mokšasta *ez-
da*; esimerkkipareja, jotka valaisisivat näiden postpositioiden käytön
identtisyyttä, ei kuitenkaan anneta (Cygankin 1980, 381—382). Ersää ja
mokšaa vertailevassa tutkimuksessa D. V. Cygankin ja S. Z. Devajev
mainitsevat eräässä taulukossaan possessiivitaivutuksen elatiiveina mm.
mokšan *ezdən* ja ersän *ejsteñ* -tyyppiset muodot (Cygankin—Devajev
1975, 62); tosiasia-
ssa mm. mainitut muodot ovat ablatiivi-elatiiveja,
joilla on niin merkitys 'minulta' kuin 'minusta'.

Kuten tunnettua, mordvassa voi mm. erityyppisiin syömistä, juomis- ta, tupakointia, lääkkeiden nauttimista jne. merkitseviin verbeihin liittyä ablatiiviobjekti, jolla ilmaistaan partiaalisuutta. Mutta mikäli erosijaobjektina onkin analyttinen rakenne, se vain mokšassa on myös muodoltaan ablatiivi, ersässä sitä vastoin elatiivi, jota on käytetty ablatiivin funktiossa. Ersän (= E) ja mokšan (= M) suhteita valaiskoon seuraava esimerkkipari:

- (1) E *siń męjł'e karmašt' šimerne vinarıt' ejste* (Paasonen 1894, 94) 'Sitten he alkoivat juoda sitä viinaa'.
- (2) M *Ivan šims kerži bokəń pivat' ezda* — — (UPTMN 1966, 77) 'Ivan joi vasemmanpuoleisen tynnyrin olutta — —'.

Toisaalta myös inessiiviset *ez*-postpositiorakenteet ovat melko tavallisia objekteina. Olosijaobjekti, joka nykymordvassa on aina definiittinen, on yksi keino ilmaista lauseen imperfektiivisyyttä. Pari esimerkkiä analyttisestä inessiiviobjektista:

- (3) M *Ušəć' šiməma ombəćə četvərt' t' esa* (UPTMN 1966, 50) 'He alkoivat juoda toista neljännesämpäriä'.
- (4) E *A še volšebnik babaš* — — *uči uš t'ejt' ereńt' ejse* (UPTMN 1967, 81) 'Mutta se noita-akka — — odottaa jo tytärtä'.

Mordvan erosija- ja olosijaobjekteja on mielenkiintoista verrata suomen partitiiviobjektiin. Suomessa partitiiviobjektin käyttö aiheutuu tunnetusti kahdesta eri tekijästä: joko toiminnan kohdistumisesta vain osaan objektisanan alaa l. partiaalisuudesta, esim. *Mies juo viinaa*, taikka sitten toiminnan irresultatiivisuudesta, esim. *Akka odottaa tytärtä*. Näin siis mordvassa on kummankin tyyppiselle objektin ilmaisemiselle oma ilmaisukeino; partiaaliobjektia ilmaistaan ablatiivifunktioisella erosijalla (esimerkit 1—2) ja irresultatiivisuutta l. imperfektiivisyyttä taas mm. olosijaobjektilla (esimerkit 3—4).

Tällainen käytäntö pätee siis kuitenkin vain osaan objekteista: kun jätetään huomiotta kvanttorien aiheuttama erosijankäyttö, on partiaalinen objekti mahdollinen vain — karkeasti ottaen — syömis- ja juomisverbien yhteydessä; olosijaobjektin on puolestaan oltava definiittinen. Mutta kuten toisaalta esimerkit (1—2), toisaalta esimerkki (3) osoittavat, joissakin tapauksissa saattaa kummankin tyyppinen erikoisobjekti liittyä jopa samaan verbiin. Olen aikaisemmin käsitellyt yksityiskohtaisesti tätä problematiikkaa niin Debrecenin fennougristikongressissa kuin Suomen kielitieteellisen yhdistyksen typologiaseminaarissa; esitelmäni ovat ilmestyneet saksankielisinä (ks. Alhoniemi 1990 ja Alhoniemi 1991).

Tässä artikkelissa käytän *ez*-postpositiorakenteisia objekteja lähinnä vain näkökulman avaajana eräiden murteiden erikoisiin paikallissijasuh-teisiin.

2. Eräissä mordvan murteissa paikallissijojen käyttö saattaa näet koko tavalla poiketa siitä mordvan yleisedustuksesta, jota edellä esittämäni funktionaaliset sijataulukot pyrkivät kuvaamaan. Tällainen on esim. Kažlytkan—Drakinon murre. Mainitut kylät sijaitsevat Mordvan tasavallan länsiosassa. Kylien murre lasketaan ersäläismurteisiin, mutta siinä on erittäin vahvaa mokšalaisvaikutusta. Tämä ei olekaan ihme, sillä nämä kylät ovat kuin pieniä saarekkeita mokšalaismeren keskellä. Lisäksi kylien ympärillä on venäläiskylä, ja sitä paitsi lähetyksillä sijaitsee myös yksi tataarilaiskylä. (Jakuškin 1961, 197—198.)

Mokšalaiskannalla kylien murre on mm. siinä suhteessa, että siinä käytetään erosijaisena *ez*-postpositiona *ezda*, *äzda* -ablatiivimuotoa. Niin ikään definiittinen genetiivi, joka — pronomineja lukuun ottamatta — on käytössä mm. *ez*-postpositioiden pääsanana, muodostetaan mokšan mukaisella *t'*-suffiksilla, ei ersäläistyyppisellä *nit'*-päätteellä.

Murteessa ilmaistaan ablatiivisten postpositiorakenteiden avulla normaaliin tapaan syömis- ja juomisverbien partiaaliobjektia:

- (5) *Lofcit' ezda št'ifc rod'i šime* — — (Jakuškin 1961, 279) 'Tyttö on ikään kuin juovinaan sitä maitoa — —'.
 (6) *mon rjetniñ äzda jartsal'ín* (Paasonen 1941, 263) 'Minä söisin (vielä) näitä (= käärmeen sydäntä ja maksaa)?'

Mutta seuraavien esimerkkien erosija onkin yllättävä:

- (7) *son ozaš jartsama, väl'ufniš väl'ufniš kšit' äzda* — — (Paasonen 1941, 332) 'Hän istuutui syömään, käänteli ja käänteli sitä leipää — —'.
 (8) *Siñ karmašt' vešnuma št'ift' ezda* (Jakuškin 1961, 269) 'He alkoivat etsiä sitä tyttöä'.
 (9) — — *vit'it' äzdinza kujiñd'i šävums* (Paasonen 1941, 219) '— — ovat viemässä häntä (= keisarin tyttäätä) käärmeelle syötäväksi?'

Esimerkeissä (7—9) ei siis olekaan erosijaobjektilla ilmaistu partiaaliobjektia vaan selvästi lauseen imperfektiivisyyttä; esimerkkejä voisi teksteistä poimia enemmänkin. Toisin sanoen tämän murteen objektinkäyttö on olennaisesti lähentynyt suomen partitiiviobjektin käyttöä: murteessa voidaan niin objektin partiaalisuutta kuin lauseen imperfektiivisyyttä l. irresultatiivisuutta osoittaa yhdellä ja samalla muodolla l. analyttisellä ablatiivilla. On oikeastaan melkoinen ihme, että varhempi historiallinen tutkimus, jonka harjoittajat poimivat mm. sopivia lauseopillisia esimerkkejä sieltä täältä pohtimatta, minkä ilmaisujärjestelmien osia ne ovat, ei huomatakseni ole tuonut tämän murteen ablatiivisitaatteja itämerensuomen partitiivin diakronian käsittelyyn.

Esimerkkien (7—9) kaltaiselle objektinkäytölle on löydettävissä yksinkertainen selitys: tarkasteltavassa murteessa analyytinen ablatiivi on syrjäyttänyt tyystin käytöstä analyyttisen olosijan ja vallannut myös sen funktiot itselleen. Perinnäinen erosijan funktio — tässä tapauksessa nimenomaan elatiivinen — sijalla on seuraavassa esimerkissä:

- (10) — — i karme l'ísuma *śel'git' ezda* piže kačama (Jakuškin 1961, 271) ' — — ja syljistä alkaa tulla vihreää savua'.

Toisin on laita seuraavissa esimerkeissä:

- (11) *aligak vát't' äzda* svajat *vil'st'* (Paasonen 1941, 305) 'Alhaalla vedessä oli paaluja'.
- (12) — — mon vačkitsa sonza ästa čamat'i *mäd'satat' äzda* (Paasonen 1941, 300) ' — — minä lyön häntä silloin kasvoihin hunajakennolla'.

Esimerkissä (11) erosijalla on tyypillinen lokaalisen olosijan funktio. Mutta olosijaa edustaa funktionaalisesti myös esimerkin (12) ablatiivirakenne, sillä mordvassa instrumenttia ilmaistaan olosijalla, kuten myös Kažlytkan murteen indefiniittisen inessiivin sisältämä esimerkki (13) osoittaa:

- (13) — — *tśoriŋiś pŋanza k'äriža sabl'asa* (Paasonen 1941, 221) ' — — poika löi sen (= käärmeen) pään poikki miekalla'.

Syytä, miksi tässä sekamurteessa analyytinen ablatiivi on vallannut myös analyyttisen inessiivin käyttötavat, on vaikea oman murteen pohjalta löytää. Sinänsähän suomalais-ugrilaisissa kielissä ero- ja olosijan yhtyminen ei kylläkään ole tavatonta. Tunnetuin esimerkki on lappi: norjan- ja itälapin murteissa ero- ja olosija ovat sulautuneet täydelleen yhteen. Uuden lokatiivisijan päätte on yksikössä alkuperäisen erosijan mukainen *-st*, monikossa taas alkuperäisen olosijan suffiksi *-n*. Lapissa voidaan sijojen yhtymisen olettaa äänteellisesti tapahtuneen yksikkömuodoissa seuraavaan tapaan: a) inessiivi **snV* > **sn* > **sN* > *st*, b) elatiivi **stV* > *st*. (Korhonen 1981, 222—224.)

Kažlytkan—Drakinon murteessa on inessiivisen ja ablatiivisen *ez*-postposition yhtymistä vaikeata äänteellisin syin perustella. Onkin oletettavaa, että yhtymiseen ovat vaikuttaneet jotkin ulkopuoliset syyt. Aivan ilmeistä on ainakin se, että käsitelty murreilmiö on yhteydessä Kaljajevon murteen erikoisuuksiin, joita käsitelen seuraavassa.

3. Kaljajevon kylä sijaitsee Kažlytkasta vielä länteen, aivan Mordvan ta-savallan rajan tuntumassa. Myös tämä murre lasketaan perinnäisesti ersäläismurteisiin, mutta siinäkin on runsaasti mm. mokšan vaikutusta.

Kaiken kaikkiaan murre eroaa hyvinkin monessa suhteessa niin ersän kuin mokšan tavanomaisesta edustuksesta.

Definiittisinä paikallissijamuotoina tavataan tässä murteessa aivan poikkeuksellisia *-t'es*, *-tes*, *-es*-suffiksisia muotoja. Seuraavissa esimerkeissä tällaisilla muodoilla on ilmaistu partiaalista objektia syömis- ja juomisverbien yhteydessä:

(14) k'i t'ese *mīnik' pīvat'es šime?* (Paasonen 1894, 129) 'Kuka täällä juo meidän oluttamme?'

(15) — — saš fiiviš i karmas jarcama *ojt'es* (Paasonen 1894, 134)
'— — tuli kettu ja alkoi syödä voita.'

Seuraavissa esimerkeissä nämä muodot esiintyvät mm. imperfektiivisten lauseiden objekteina:

(16) parknojš koda karrne *lomžurksnaš palkat'es* vatkama *viřava-t'es!* (Paasonen 1894, 129) 'Miten räättäli alkaakaan tuomikepillä piestä Metsänemoa!'

(17) piřgin(e) inazurt št'irš maze damajt'i kat'niš *šix jotnes jotnes poņksnes, šix jotnes jotnes panarnes* (Paasonen 1894, 136)
'Ukkoskeisarin tytär kantoi kauniille Damaille kaikkein parhaita housuja, kaikkein parhaita paitoja.'

Tällä erikoisella *-(t'es)*-suffiksilla paikallissijalla ilmaistaan siis tietyn ehdoin niin partiaaliobjektia kuin lauseen imperfektiivisyyttä aivan samalla tavoin kuin Kažlytkan—Drakinon murteen *ezda*-postpostiorakenteella. Mutta tällä erikoissijalla on myös muissa suhteissa olo-erosijan funktiot; muutama esimerkki:

(18) karguš vanne, fiivižt' t'evš ploxa, son lap lap *soñcinze šovnut'ries, št'es tarkat'es* — — (Paasonen 1894, 143) 'Kurki näkee, että ketun asiat ovat huonosti, se (löi) klats-klats siivillään ja nousi siitä paikasta (lento) — —'.

(19) — — suvašt' kudut'i. *kudut'es* kijak aras — — (Paasonen 1894, 144) '— — he menivät sisään taloon. Talossa ei ole ketään — —'.

(20) *konašes* tandattama — — (Paasonen 1894, 130) '(Se,) ketä me pelästymme — —'.

Esimerkin (18) paikallissijamuoto *tarkat'es* on siis lokaalisessa erosijafunktiossa, esimerkin (19) *t'es*-sija lokaalisessa olosijafunktiossa. Esimerkin (16) *palkat'es* 'kepillä' samoin kuin esimerkin (18) *šovnut'ries* 'siivillä' ilmaisevat puolestaan välinettä samaan tapaan kuin esim. *azda*-rakenne esimerkissä (12).

'Pelätä, pelästyä' -merkityksiin verbeihin liittyy useimmissa suomalais-ugrilaisissa kielissä erosijamuotoinen rektiömäärte; mordvassa nämä verbit saavat nimenomaan ablatiivifunktion määrittäen, kuten esimerkistä (21) näkyy:

- (21) E Jaga-baba tандаč kiskadorit' — — (UPTMN 1967, 103) 'Noita pelästyi koiraa — —'.

Näin ollen muotoa *konańes* on käytetty nimenomaan ablatiivifunkti-ossa. Kaljajevon erikoissijalla on siis niin definiittisen elatiivin ja ablatiivin kuin inessiivinkin funktiot.

Mutta Kažlytkan—Drakinon murteen *ezda-* ja Kaljajevon (*t'es-* morfeemien käytön välillä on myös eroa, jonka havainnollistamiseksi esitän vielä seuraavat Kaljajevon esimerkit:

- (22) šeše řemat'es řiviz's kuruksta l'is's norat'es i orguč ezdist (Paasonen 1894, 143) 'Sillä välin kettu tuli nopeasti ulos kolosta ja pakeni heiltä (= metsästäjiltä)'.
 (23) — — mońesiń tandafńisiz sońže — — (Paasonen 1894, 128) ' — — (karhu valittaa:) minulla pelotellaan häntä (= tuhmua lasta) — —'.
 (24) — — veřkat exkakšne narkšimste mońese vixk'ist vixk'ist tandafńit' — — (Paasonen 1894, 128) ' — — (piru valittaa:) pikkulapset leikkiessään pelottelevat minulla toisiaan — —'.

Kuten esimerkit (22—23) osoittavat, Kaljajevon murteessa ei *ez-*postpositiorakenteissa olekaan tapahtunut olo- ja erosijan yhtymistä niissä tapauksissa, joissa postpositioon liittyy possessiivisuffiksi. Ilmeisesti tällaisten rakenteiden vaikutuksesta ovat persoonapronominien ero- ja olosija säilyneet erillään niissäkin — melko harvoissa — tapauksissa, joissa possessiivisuffiksia ei käytetä (ks. esimerkki 24). Kažlytkan—Drakinon murteessa sitä vastoin ablatiivinen *ezda-*postpositio on ainakin objektina esiintyessään syrjäyttänyt inessiivirakenteen myös silloin, kun siihen liittyy possessiivisuffiksi (ks. esimerkki 9).

Raija Bartens on mordvan lokaalisuuden ilmauksia tutkiessaan antanut Kaljajevon erikoiselle sijalle nimen määräisen taivutuksen inessiivielatiivi (Bartens 1978, 169). Sen muodostumisesta hänellä on seuraava näkemys: "Kaljajevon murteessa määräistä inessiiviä ja elatiivia edustaa yksi ainoa, määräisen allatiivin (*-t'i*, *-t'e*) pohjalta rakentunut muoto *-t'es*." (Bartens 1978, 164.)

Omasta puolestani oletan kuitenkin tarkasteltavien muotojen kehittyneen *ez-*postposition taivutusmuodoista. Kantani perusteluksi esitän seuraavat näkökohdat:

a) Kaljajevon murteen naapurina olevassa Kažlytkan—Drakinon murteessa on tapahtunut juuri *ez-*postpositiomuodoissa funktionaalisesti vastaavanlainen synkretistinen kehitys: tässä murteessa *ezda-*postpositiolla on ablatiivin, elatiivin ja inessiivin päätteiden funktiot. Täsmälleen samoissa funktioissa käytetään Kaljajevon (*t'es-*suffiksista erikoissijaa.

b) Kaljajevon murteessa ei niiden sanojen taivutuksessa, joista muodostetaan (*t'*)*es*-sijamuodot, ole ilmeisesti lainkaan analyttisiä *ez*-postpositiomoitoja, mikä johtuu tietysti siitä, että tarkasteltavat muodot ovat juuri näistä analyttisistä muodoista kehittyneet. Sitä vastoin persoonapronominien taivutuksessa ovat *ez*-vartalaiset olo- ja erosijamuodot pysyneet erillään.

c) Kaljajevon muotojen kehitys ainakin inessiivisestä postpositiorakenteesta on äänteellisestikin erittäin helposti ymmärrettävissä. Tässäkin murteessa muodostetaan määräinen genetiivi, joka yleensä on postpositiorakenteen pääsanana, mokšan mukaisesti *t'*-päätteellä. Analyttisestä inessiivistä *pivat'esa* 'siinä oluessa' syntyy muoto *pivat'es*, mikäli postpositiossa tapahtuu loppuheitto ja postpositio sen jälkeen aletaan ääntää yhä kiinteämmin pääsanaansa liittyvästi.

Siitä, että loppuheitolla aivan ilmeisesti on olennainen merkitys uusien muotojen syntytahtumassa, on osaltaan todistuksena persoonapronominien taivutus. Persoonapronominien paikallissijamuodoissa sijapäätettä seuraa yleensä vielä possessiivisuffiksi; näin ollen sijapäätteen vokaali ei ole sananloppuinen eikä sen heittymiselle ole edellytyksiä. Mutta niinpä persoonapronominien taivutuksessa ei erikoistyyppiä lokaalisuffikseja tavatakaan.

Toisaalta myöskään alkuperäisessä analyttisessä erosijarakenteessa ei tarvita vallan uskomattomia muutoksia, jotta syntyisi täysin sama lopputulos. Olettakaamme lähtökohdaksi mokšalaistyyppinen ablatiivinen erosijarakenne *pivat'ezda* 'siitä oluesta, siltä oluelta, sitä olutta'. Jos myös erosijamuotoisessa postpositiossa tapahtuu loppuheitto, olisi tuloksena asu *ezd*. Sanan lopussa ei kuitenkaan *-zd* voi esiintyä, joten vokaalin heittyminen merkitsisi samalla sitä, että konsonanttiyhtymän olisi tavalla taikka toisella muututtava.

Jos muutos tapahtuu siten, että *zd*-yhtymästä *-d* heittyy, on alkuperäisestä erosijamuotoisesta postpositiosta jäljellä enää vain *ez*. Se alkaa oletettavasti kiinnittyä pääsanaansa samalla tavalla kuin inessiivinen *es*. Mutta pelkkä sibilantin soinnillisuusero sanan lopussa ei ole nähtävästi kyennyt pitämään inessiivi- ja ablatiivimuotoja toisistaan erillään, varsinkin kun murteessa on havaittavissa jonkinasteinen tendenssi sananloppuisen soinnillisen sibilantin muuttumiseen soinnittomaksi. Paasonen kirjoittaa Kaljajevon teksteissään esim. 'kettua' merkitsevän *řivís*-sanan säännöllisesti *ś*-loppuiseksi; mm. yleiskielessä ersänmurteisen *řivež*-sanan sananloppuinen sibilanti on soinnillinen. Ilmeisesti myös Kaljajevon murteessa sibilanti on ollut sananloppuisenakin soinnillinen, koska soinnillinen *ž* esiintyy Paasonen merkintöjen mukaan tässä sanassa sanansisäisessä asemassa myös soinnittoman konsonantin edellä, esim. *řivízś* 'se kettu' (Paasonen 1894, 134—135). Toisaalta soinnilli-

nen sibilantti esiintyy sananloppuisenakin yhä mm. verbintaivutuksessa, esim. *sevíz* 'ne söivät sen' (Paasonen 1894, 138). Kaiken kaikkiaan *ez*-postpositioisen *olo-* ja *erosijarakenteen* yhtyminen olisi olettamukseni mukaan tapahtunut seuraavasti: a) *olosijarakenne* **pivat' esa* 'oluessa' > **pivat' es* > *pivat'es*; b) *erosijarakenne*: **pivat' ezda* 'oluesta, oluelta, olutta' > **pivat' ezd* > **pivat' ez* > **pivat'ez* > *pivat'es*. Äänteellinen kehitys olisi siis ollut hyvin samantapainen kuin lapin *inessiivi-* ja *elatiivimuotojen* yhtyessä. (Ks. kohdan 2 loppuosa.)

d) Sen, että *-(t')es*-suffiksin *t'*-aines on alun perin nimenomaan määräisen *genetiivin* suffiksi, todistaa nähdäkseni lopullisesti muoto *konañes* (ks. esimerkki 20). *Kona* 'mikä, joka' -pronominista ei mordvassa käytetä lainkaan yksikön definiittistä *genetiiviä*. Jos tästä sanasta halutaan muodostaa *analyyttiset paikallissijat*, on ainoa mahdollisuus liittää *ez*-vartaloinen *postpositio indefiniittisen genetiivin* muotoon eli muotoon *konañ*. Juuri tämä indefiniittinen *genetiivi* on näkyvässä *es*-aineksen edellä muodossa *konañes*.

Mahdollisesti *nimenomaan tämäntyyppisessä käytössä* uusi morfeemi on hahmotettu *es*-asuseksi. Joka tapauksessa uudet *monikolliset paikallissijamuodot*, sellaiset kuin *poñksnes*, *panarnes* (esimerkki 17) tai *šovnut'ñes* (esimerkki 18) osoittavat, että suffiksi elää mm. tämänasuisena itsenäistä elämäänsä. Näissä muodoissahan *es*-suffiksi näyttää liittyvän määräisiin *monikon nominatiivimuotoihin*.

4. Näin toisaalta *Kažlytkan—Drakinon murteessa*, toisaalta *Kaljajevon murteessa* on mordvalle tyypillinen *sijasynkretismi* edennyt *ersän* ja *mokšan yleisedustusta* pitemmälle. Tällä kehityksellä on näillä *murrealueilla* todennäköisesti yhteinen perusta, vaikka funktionaalisesti sama *lopputulos saavutetaankin eri keinoin*: *Kažlytkan—Drakinon murteessa analyyttinen erosija*, jolla ennestään on jo *elatiivin* ja *ablatiivin funktiot*, valtaa vielä *analyyttisen inessiivinkin käyttöalueen*; *Kaljajevon murteessa taas syntyy kokonaan uudentyyppinen definiittinen lokatiivisija*, jolla on *inessiivin*, *elatiivin* ja *ablatiivin funktiot*.

Kažlytkan—Drakinon murteen paikallissijajärjestelmä voidaan *substantiivien taivutuksen osalta* kuvaata seuraavasti:

Indefiniittinen		Definiittinen		
		Synteettinen	Analyyttinen	
Inessiivi	-sa	—	{	
Ablatiivi	-da	—		(-t' +) ezda
Elatiivi	-sta	—		
Illatiivi	-s	{	—	
Latiivi	-u		-t'i	—
Datiivi	-ñd'i			—
Prolatiivi	-ga	—	(-t' +) ezga	

Näin siis substantiivien definiittisessä systeemissä vastaa indefiniitti-taivutuksen seitsemää sijaa vain kolme sijaa: 1) synteettisellä datiiivilla on kaikki tulosijojen funktiot, 2) analyyttisellä *ezda*-rakenteella on inessiivin, ablatiivin ja elatiivin funktiot, 3) analyyttinen *ezga*-rakenne on pelkästään prolatiivisessa käytössä.

Mutta Kaljajevon murteen paikallissijojen erikoiskehitys merkitsee substantiivien deklinaation kannalta olennaisempaa muutosta, kuten seuraava taulukko osoittaa:

	Indefiniittinen	Synteettinen	Definiittinen
			Analyyttinen
Inessiivi	-sa	} -(t')es	—
Ablatiivi	-da		—
Elatiivi	-sta		—
Illatiivi	-s		—
Latiivi	-u		—
Datiivi	-ñd'i	} -t'i	—
Prolatiivi	-ga		-?

Näin (t')es-paikallissijan muodostuminen analyyttisistä sijoista muuttaa Kaljajevon murteen mokšalaistyyppisen substantiivien definiittisen deklinaation aivan uudentyypiseksi. Ainakin keskeisissä paikallissijafunktioissa tässä murteessa on käytössä vain kaksi synteettistä sijaa: 1) t'i-datiivi, jolla on kaikki tulosijojen funktiot, sekä 2) (t')es-lokatiivi, jota käytetään inessiivin, ablatiivin ja elatiivin funktioissa. Valitettavan vähäisten käytettävissä olevien tekstien perusteella ei ole pääteltävissä, millainen on tämän murteen määräinen prolatiivi. Onko substantiivien analyyttinen sijanmuodostus voinut säilyä vain tämän, erityisesti definiittisenä suhteellisen vähän käytetyn sijan varassa? Vai onko uusi (t')es-sija ottanut tässä murteessa myös prolatiivisuuden ilmaisemisen itselleen? Kolmas vaihtoehto on, että prolatiivista ei ylipäätään käytetä lainkaan definiittisiä taivutusmuotoja.

Persoonapronominien taivutukseen ei uutta (t')es-sijaa ole kuitenkaan omaksuttu: näiden pronominien deklinaatiossa ovat ainakin eroja olosija erillään, ja pronomineista muodostetaan yhä myös analyyttisiä paikallissijamuotoja.

Mutta Kaljajevon murteen sijataulukon tarkastelua ei ole syytä päättää vielä tähänkään. On mielenkiintoista todeta, että murteen molemmat definiittiset paikallissijat ovat syntyneet periaatteessa samalla tavalla, nimittäin postpositioista.

Definiittiset muodot eroavat mordvassa yleensä vastaavista indefiniittisistä siten, että niissä on yksi morfeemi, definiittisyyden tunnus, enemmän. Tämä merkitsee samalla tietenkin sitä, että definiittisten

muotojen suffiksit ovat myös äänteellisesti raskaampia, mikä vastaa täysin mm. ns. luonnollisen morfologian näkemystä. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin mokšan datiiivi: indefiniittisen muodon suffiksi *-nd'i* on raskaampi kuin definiittisen muodon *-t'i*-pääte. Definiittisuffiksin äänteellinen yksinkertaisuus on kuitenkin selvästi myöhäisen kehityksen tuosta.

Jo vanhastaan on indefiniittisen *nd'i*-suffiksin selitetty syntyneen latiiivisen **t'ej* 'luo' -postposition liittyessä genetiivin *n*-suffiksiin: *-n* + **t'ej* > *-nd'i* (ks. esim. Paasonen 1903, 96; Bubrih 1953, 65, 135—136; Serebrennikov 1989, 147); postposition äänneasu *t'ej* näkyy yhä possessiivisuffiksissa muodoissa, joita käytetään persoonapronominien datiiiveina (Paasonen 1903, 96). Gábor Bereczkin näkemys, jonka mukaan mm. mokšan datiiivinpäätteiden elementit *t'* ja *d'* olisivat demonstratiivipronominista alkuperää, on kauttaaltaankin liian yleistävä eikä siis päde lainkaan indefiniittisuffiksiin (Bereczki 1988, 323).

Definiittinen datiiivisuffiksi *-t'i* on sekin aivan ilmeisesti syntynyt saman latiiivisen **t'ej*-postposition pohjalta, kuten jo Heikki Paasonen esitti (1903, 65, 96), vaikkei selitystä uudemmissa mordvan diakronisista esityksistä näytä löytyvänkään. Rakenteessa, jossa definiittinen suffiksi on kehittynyt, postpositio on vain liittynyt määräiseen genetiivisuffiksiin *-t'*. Tämä suffiksi puolestaan palautuu selvästi *-nt'*:lliseen asuun, mikä on ersässä yhä edelleen säilyneenä. Suffiksin *-n* on genetiivin pääte ja **t'* palautuu demonstratiivipronomiiniin (ks. esim. Serebrennikov 1967, 46—47). Näin ollen definiittinen datiiivisuffiksi *-t'i* on alun alkaen sisältänyt useampia morfeemeja kuin vastaava indefiniittinen, kuten odottaa sopiikin. Suffiksi *-t'i* koostuu toisin sanoen seuraavista elementeistä: gen. *-n* + def.suffiksi **-t'* (joka siis palautuu demonstratiivipronomiiniin) + latiivinen postpositio **t'ej* (jossa puolestaan alkuaan **-ŋ*-asuinen latiiivisuffiksi on liittynyt **t'e*-postpositiovaltaan; tämä taas on todennäköisesti samaa alkuperää mm. suomen *tyvi*-sanana kanssa). Äänteellinen kehitys on mitä ilmeisimmin tapahtunut seuraavasti: *-nt' + *t'eŋ* > *-t' + *t'ej* > *-t'i*.

5. Uusien sijajärjestelmien kehitystä on tässä artikkelissa seurattu pitäen lähtökohdana objektin ilmaisemista. Niinpä palattakoon vielä lyhyesti tarkasteltujen murteiden paikallissijaobjektien pariin.

Kažlytkan—Drakinon murteessa osoitetaan niin definiittiobjektisen lauseen imperfektiivisyys kuin — syömis- ja juomisverbien yhteydessä — objektin partiaalisuus samalla ablatiivimuotoisella *ezda*-postpositiorakenteella. Postpositiota käytetään näissä funktioissa, olipa sen pääsanana substantiivi tai pronomini. Murteen *ezda*-objekti on siis hyvin samankaltaisessa käytössä kuin suomen partitiiviobjekti.

Kaljajevon murteessa uudella (*t'*)es-päätteisellä lokatiivisijalla voidaan ilmaista samoin rajoituksin niin ikään sekä definiittinen partiaaliobjekti että definiittiobjektisen lauseen imperfektiivisyys. Tässäkin murteessa yhdellä sijalla on siis periaatteessa suomen partitiivobjektin funktiot. Uusi sija ei ole kuitenkaan käytössä persoonapronominien taivutuksessa. Niinpä näistä pronomineista muodostettavat lokaalisijaiset objektimuodot ovat yleismordvalaisella kannalla; mm. imperfektiivisen lauseen objektina käytetään inessiiviä.

LÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1990: Die mit dem Objektgebrauch verbundenen Probleme im Mordwinischen. *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum. 3 C. Sessio-nes Sectionum*. Debrecen.
- 1991: Zur Kasuszeichnung des Objekts im Mordwinischen. *Suomen kieli-tieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1991*. Helsinki.
- BARTENS, RAIIJA 1978: *Synteettiset ja analyttiset rakenteet lapin paikanilmauksissa*. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 166. Helsinki.
- BERECZKI, GÁBOR 1988: Geschichte der wolgafinnischen Sprachen. *The Uralic Languages*. Ed. by DENIS SINOR. Leiden & New York & København & Köln.
- BUBRIH 1953 = Д. В. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка. Под редакцией М. Н. Колядёнкова и М. Н. Цыганова. Саранск.
- CYGANKIN 1980 = Грамматика мордовских языков. Под редакцией Д. В. Цыганкина.
- CYGANKIN—DEVAJEV 1975 = Цыганкин Д. В., Деваев С. З., Очерк сравнительной грамматики мордовских (мокшанского и эрзянского) литературных языков. Саранск.
- JAKUŠKIN 1961 = А. В. Якушкин, Дракинский диалект эрза-мордовского языка. Очерки мордовских диалектов. Том I. Саранск.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 370. Helsinki.
- PAASONEN, H. 1894: *Proben der mordwinischen Volkslitteratur*. Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja 12. Helsinki.
- 1903: *Mordwinische Lautlehre*. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 22. Helsinki.
- 1909: *Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und grammatikalischem Ab-riss*. Helsinki.
- 1941: *Mordwinische Volksdichtung. III. Band*. Herausgegeben und übersetzt von Paavo Ravila. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 84. Helsinki.
- SEREBRENNIKOV 1967 = Б. А. Серебренников, Историческая морфология мордовских языков. Москва.
- 1989 = Б. А. Серебренников, Реконструкция основных элементов грамматического строя языков, входящих в финно-волжскую общность. Финно-волжская языковая общность. Ответственный редактор Б. А. Серебренников. Москва.
- UPTMN 1966 = Устно-поэтическое творчество мордовского народа: Мокшанские сказки. Саранск.
- UPTMN 1967 = Устно-поэтическое творчество мордовского народа: Эрзянские сказки. Саранск.

ALHO ALHONIEMI: *Über den Kasussynekretismus im Mordwinischen*

Das definite und das indefinite Lokalkasussystem des Mordwinischen entsprechen einander nicht genau. So hat der definite synthetische Dativ sowohl im Erza- als auch im Moksamordwinischen die Funktion von Lativ, Dativ und Illativ der Indefinitdeklinaton. In der analytischen Definitdeklinaton dagegen hat die ablativische *ezda*-Postpositionalkonstruktion des Moksamordwinischen ebenso wie die elativische *ejste*-Postpositionalkonstruktion des Erzamordwinischen die Funktion sowohl des Ablativs als auch des Elativs.

In gewissen Mundarten ist der Synkretismus der definiten Formen noch weiter fortgeschritten. Im westlichen Kažlytka—Drakino-Dialekt — einer erzamordwinischen Mundart unter moksamordwinischen Einfluß — hat die analytische Trennungskasuskonstruktion, die wie im Mokschanischen mit Hilfe der Postposition *ezda*, *äzda* gebildet wird, den Gebrauch der analytischen Inessivkonstruktion ganz verdrängt und auch deren Funktion übernommen.

Der Dialekt des noch weiter westlich, ganz an der Grenze der mordwinischen Republik gelegenen Dorfes Kaljajevo zählt auch noch zu den erzanischen Mundarten, obwohl er noch mehr Züge eines Mischdialekts aufweist. In diesem Dialekt hat sich in der Substantivdeklinaton ein spezieller, mit *-(t)es* endender definitiver Lokalkasus entwickelt, der auch die Funktion von Inessiv, Elativ und Ablativ hat. Dieser Kasus ist offensichtlich entstanden, indem sich der analytische *esa*-Inessiv und der analytische *ezda*-Trennungskasus vereinigt haben; der Bestandteil *t'* stammt von der Endung *t'* des definiten Genitivs des Stammes der ursprünglichen Postpositionalkonstruktion ab. Zur Vereinigung der Formen hat wohl eine Apokope geführt. Die Entwicklung des Inessivs war folgende: $-t' + esa > -t' + *es > -t'es$. Der Trennungskasus seinerseits hat sich folgendermaßen entwickelt: $-t' + ezda > -t' + *ezd > -t' + *ez > -t' + *es > -t'es$.

Mit der Entstehung des neuen Kasus hat sich die gesamte definite Substantivdeklinaton der Mundart von Kaljajevo radikal geändert: dazu gehören jetzt zwei sehr häufig verwendete synthetische Kasus: der Lokativ mit dem Suffix *-(t)es*, der die Funktion von Ablativ, Elativ und Inessiv der Indefinitdeklinaton hat — und der Dativ, der seinerseits die Funktionen aller indefiniten lativischen Kasus hat. Beide sind jedoch aus Postpositionalkonstruktionen entstanden. Das Dativsuffix *-t'i* vom mokschanischen Typ hat sich nämlich offenbar aus den folgenden Bestandteilen gebildet: $-t' + *tej$; *-t'* ist auch hier ein Merkmal des bestimmten Genitivs und **tej* eine lativförmige Postposition, dieselbe, die vereinigt mit der indefiniten Genitivendung die indefinite Dativendung *-t'd'i* des Mokschanischen gebildet hat.

Die Entwicklung sowohl der Kažlytka—Drakino-Mundart als auch der Mundart von Kaljajevo hat diese Dialekte u.a. näher zu einem Objektgebrauch des finnischen Typs geführt. Während in der erza- und moksamordwinischen Standardsprache das Partialobjekt in Verbindung mit Ess- und Trinkverben durch einen Trennungskasus gekennzeichnet wird und mit dem definiten Inessiv wiederum die Imperfektivität des Satzes angezeigt werden kann, verwendet man im Kažlytka—Drakino-Dialekt in beiden Fällen die analytische *ezda*-Postpositionalkonstruktion als Objekt, in der Mundart von Kaljajevo dagegen den neuen Lokativkasus mit der Endung *-(t)es*.

